

Frihet från och frihet till: Paulus & Galaterbrevet

Fördjupning av Daniel Johansson, lektor i Nya testamentet på FFG.

En kristen människas frihet • Under läsåret 2020–2021 uppmärksammar FFG att det är 500 år sedan Martin Luther gav ut ett antal av sina viktigaste skrifter, bl.a. klassikern *Om en kristen människas frihet*. Fördjupningsdelen i Hälsning de närmaste fyra numren belyser den kristna frihetstanken utifrån teologins olika discipliner. I detta nummer blir det från exegetikens bord då Daniel Johansson, lektor i Nya testamentet på FFG, lyfter fram vad Paulus i Galaterbrevet menar att vi befrias från och befrias till.

”Jag är förvånad att ni så fort överger honom som har kallat er genom Kristi nåd och vänder er till ett annat evangelium” (Gal 1:6). Istället för att använda sitt signum, att i inledningen till ett brev omtala hur han i sina böner tackar och känner glädje över församlingen, uttrycker Paulus sin bestörtning över församlingarna i Galatien! Lite senare frågar han: Vem har förhäxat er? (3:1). Vad är det som gör aposteln så upprörd? Paulus nämner ett ”annat evangelium” i inledningen, men innehållet i detta och problemställningen framgår inte. Först i 2:3–5 utsägs den. Paulus berättar att han vid en resa till Jerusalem tagit med sig den hednakristne Titus och att denne inte blivit tvingad att låta omskära sig. Men hade det berott på de falska bröder som smugit sig in, skulle han ha blivit tvungen till det. De hade nästlat sig in för att spionera ”på den frihet vi har i Kristus Jesus och göra oss till slavar”. Men inte ens ett ögonblick gav vi vika för dem och underkastade oss. Vi ville att *evangeliets sanning* skulle bevaras åt er (Gal 2:4–5).

Friheten i Kristus har underminerats genom krav på omskärelse för alla och evangeliets sanning har som en följd blivit förvrängd. ”Vår frihet som vi har i Kristus Jesus” (2:4) är brevets huvudtema. Allt annat, hur viktigt och helt grundläggande det än är, som rättfärdigheten genom tro i Gal 2:15–3:25, är underbyggande argument som bevisar huvudtemat. Tankegången, med början i 1:11, strävar hela tiden med växande bevis fram emot 5:1: ”Till denna frihet

har Kristus gjort oss fria. Stå därför fasta och låt er inte på nytt tvingas in under slavoket.” I inget annat brev (eller skrift i NT) förekommer substantivet frihet (gr. *eleutheria*)¹ och dess besläktade adjektiv och verb så frekvent som i Galaterbrevet, sammanlagt elva gånger.² Bara de betydligt längre Romarbrevet och Första Korinterbrevet kommer i närheten med sju gånger var. I övriga NT förekommer frihetsvokabulären bara vid enstaka tillfällen.

Galaterna

Man kan undra vad som hände i Galatien. Det är inte bara en församling som övergett evangeliet utan församlingarna (pl.) i ett helt område. Frågan är inte helt lätt att besvara och det beror delvis på att vi inte säkert vet vilka Paulus skriver till. Namnet ”Galatien” kan nämligen avse två storheter, både *landskapet* med Ankyra (dagens Ankara) som huvudort i centrala Mindre Asien såväl som den romerska *provinsen* som sträckte sig utanför landskapet söderut ner mot Medelhavet och även omfattade Lykaonien och delar av Frygien och Pisidien. Namnet kan härledas från de galler som utvandrat från Gallien (tänk på seriehjältarna Asterix och Obelix) och bosatt sig i det inre av Mindre Asien. Till provinsen kom Paulus redan under den första missionsresan. Paulus första och längsta tal i Apostlagärningarna hålls i Antiokia i Pisidien (i provinsen Galatien; Apg 13:14). Det finns några iögonfallande likheter mellan talet och Galater-

brevet. Paulus kallar korset för "träet" (Apg 13:29), ett uttryck som återkommer i Gal 3:13. Det är vidare enda gången rättfärdiggörelsespråk används i Apostlagärningarna (13:38–39), något som Paulus använder frekvent i Galaterbrevet. Paulus kom också till *landskapet* Galatien, men först på sin andra och tredje missionsresa (Apg 15:36–21:16). Saken försvåras också av att vi inte säkert vet när Paulus skrev. Här kommer Gal 2 in i bilden. Beskriver Paulus där det stora Apostlamötet i Jerusalem som ägde rum ca år 49 (Apg 15) eller är det frågan om ett möte med några av ledarna som utspelade sig tidigare (Apg 11:30; 12:25)? Argumenterar man för det tidigare datumet måste brevet vara adresserat till församlingar i södra Galatien, förmodligen de som Lukas räknar upp i Apg 13–14: Antiokia, Ikonium, Lystra och Derbe. Räknar man med ett senare datum (54–55) tänker man sig i regel att Paulus skriver till församlingar runt Ankyra, som vi inte känner vid namn, för Lukas nämner bara Paulus missionsarbete i detta område i svepande ordalag.

Vad har detta med frihetsfrågan att göra? En del som argumenterar för den nordliga hypotesen menar att avfallet från evangelium har med växande judisk nationalism på 50-talet att göra, den som ledde fram till det judisk-romerska kriget år 66–70. Messiastroende judar skulle då för att undvika förföljelse från sina landsmän ha strävat efter att få alla Jesustroende att följa lagen. För egen del menar jag att Paulus skrev till församlingarna i söder innan Apostlamötet i Jerusalem³ och att två andra skäl till att man inte längre följde Paulus undervisning kan anföras. För det första måste vi anta att det var ett svårsmält budskap att man kunde bli en del av Guds folk utan omskärelse. Hade Herren inte stipulerat att alla av manligt kön i Guds folk skulle omskäras i det "eviga förbund" han upprättade med Abraham (1 Mos 17:11–14)? Att Jesus var Messias, att han skulle lida och dö och sedan uppstå före alla andra, det hade man blivit övertygad om, men innebar det att förbundet som Gud gett Abraham 400 år innan Mose inte heller gällde längre? Det var ju ett av de viktigaste tecknen som skiljde judarna i diasporan i Galatien från hedningarna. Liknande problem med lagens ställning hade funnits i Antiokia (i Syrien), där man börjat predika evangelium för hedningar (Gal 2:11–14; Apg 11:20) – startpunkten för Paulus och Barnabas första missionsresa (Apg 13:2).

För det andra, är det inte otänkbart att hedningar som kommit till tro på Jesus som Messias efter en tid frågat sig om det var tillräckligt att tro. Krävdes det inte mer? Det är inte ovanligt att en nykristen, när den första tidens ljuvliga känslor och glädje börjar lägga sig, undrar om det inte är något som fattas. Finns det inte ytterligare ett steg att ta för att visa på sin nya övertygelse? Det är med andra ord möjligt att det var hedningar som ville visa på sitt omvändelsenit, sin fullständiga "överlåtelse", som började argumentera för att hedningarna skulle omskära sig för att ta steget fullt ut till att vara en del av Guds folk. Det behövs inte någon solidaritetsförklaring med det judiska folket eller fariseiskt lagda Jesustroende judar för att förklara krisen i Galatien. Det räcker med de vanliga mönstren för omvändelse och det behöver inte ha gått så lång tid efter det att Paulus och Barnabas lämnat dem som dessa tankar började luftas.

Paulus bevisföring

Paulus går grundligt tillväga när han ska avvisa "det nya evangeliet" i de galatiska församlingarna och bevisa att det han själv förkunnat var Guds eget ord. Efter att han betygat att det han lärt inte kommer från människor utan kommit till honom genom en *direkt* uppenbarelse från Jesus Kristus (1:11–12) anför han inte mindre än sju olika bevis från och med 1:13 till slutet av kapitel 3.

- Bevis 1** (1:13–17) Paulus liv fick en helt annan inriktning.
- Bevis 2** (1:18–24) Paulus fick inget uppdrag av apostlarna. Men församlingarna i Judéen prisade likväl Gud för Paulus skull.
- Bevis 3** (2:1–10) Hans evangelium, som inbegrep att hedningarna inte skulle omskäras, bekräftades 14 år senare av apostlarna i Jerusalem.
- Bevis 4** (2:11–21) Uppgårelsen med Petrus i Antiokia visade att Paulus inte drog sig för att försvara evangeliet också gentemot kyrkans främsta ledare. I sitt tal till Petrus visar Paulus hur frågan om måltids-gemenskap med hedningarna hänger samman med rättfärdiggörelsen genom tro och Kristi död på korset (2:14–16).⁴
- Bevis 5** (3:2–5) Paulus hänvisar till galaternas egen erfarenhet både av hur de tog emot Anden och hur underverk skedde ibland dem.

Luther inför kejsaren vid riksdagen i Worms 1521.

Bevis 6 (3:6–25) Paulus bevisar evangeliet med hjälp av Skriften. Han anför en rad ställen från lagen och profeterna och utlägger dessa. En sak (bland många andra) bör noteras. I den judiska traditionen såg man Abraham som en proselyt som lät omskära sig och höll lagen (precis det som man nu vill ska ske i Galatien). 1 Mos 15:6 lästes i ljuset av 1 Mos 17:4–14 och 1 Mos 22. Paulus läser annorlunda, mer historiskt. Han noterar att Abraham blir räknad som rättfärdig (1 Mos 15:6) minst 13 år innan han omskars (1 Mos 16:16; 17:1). På samma sätt är han inne på kronologin när han jämför löftet till Abraham med lagen som gavs 430 år senare (3:17).

Bevis 7 (3:26–29) Till sist hänvisar Paulus återigen till galaternas erfarenhet, denna gång av dopet. Många utläggare menar att 3:27–28 anspelar på dopliturgin eller till och med citerar ur denna. I vilket fall är Paulus poäng att den handling genom vilken de förts in i Kristi gemenskap understryker enheten i Kristus: ”Här är inte jude eller grek, slav eller fri, man och kvinna.” Om alla är eniga i Kristus behövs inte omskärelsen. Motståndarna vill upphäva mångfalden i Kristus; Paulus vädjar för dess bevarande.

För att bevisa sin förkunnelses sanning hänvisar Paulus alltså till hur hans eget liv på ett genomgripande sätt förändrades, hur detta erkändes i Jerusalem och Judéen, hur hans evangelium bekräftades av apostlarna och hur han hållit fast vid det när Petrus vacklade. Han hänvisar vidare till galaternas egen erfarenhet av hur de döptes och hur de fick Anden. Sist men inte minst visar han att evangelium är grundat i Guds uppenbarelse. När väl detta skett är Paulus redo att ta upp frågan om andlig frihet och slaveri.

Fri eller slav

När Paulus i 3:28 nämner det kontrasterande paret slav – fri avses ställningen människor hade i det romerska samhället. Begreppsparet blir emellertid sprängbräda för den återstående delen av brevet. Han börjar med att beskriva *två* kontrasterande slag av slaveri. Att hedningarna slavade under avgudarna var en allmänt erkänd sanning bland judarna. Men att Paulus också, likt Jesus (Joh 8:31–36), hävdade att han själv och hans landsmän levde eller levde i slaveri måste ha varit ett slag i ansiktet på motståndarna (4:1–8). Paulus och de som hade lagen var omyndiga och jämställda med slaven fram till den dag Gud sände sin Son att friköpa dem som stod under lagen (4:4–5). Notera att Paulus inte bara säger att Jesus friköpt *från* något – slaveri, utan också *till* något – att vara son och arvinge. De som lyssnat i tro har de fria sönnernas rätt och erfar

hur Anden i deras hjärtan kan ropa Abba Fader! Det gäller både de som tidigare stått under lagen och de som stått under andra gudar. Mot denna bakgrund beskriver Paulus sin förtvivlan över att de hedningar som blivit kända av Gud vänder tillbaka till människostadgar och noga iakttar ”dagar, månader, särskilda tider och år” (4:10), en anspelning på att man börjat följa den judiska festkalendern.

Efter en personlig och känslös utvikning där han åter uttrycker sin besvikelse över dem som han en gång ”fött” till tron på Kristus, återvänder Paulus till Skriften och berättelsen om Ismael och Isak som representerar slavinnans (Hagar) son respektive den fria hustruns (Sara) son. Paulus utläggning av dessa båda kvinnor måste ha överraskat när brevet lästes upp i Galatien. Alla visste att gudsfolket härstammade från Sara och Isak. Alla visste att Moses fått lagen på Sinai. Men Paulus förknippar slavinnan Hagar med Sinai och det nuvarande Jerusalem! Och staden lever i slaveri med sina barn eftersom man inte tagit emot Kristus. Men, vädjar Paulus till galaterna, ni är liksom Isak löftets barn, födda till barnskap genom Anden! Han använder Guds ord till Abraham för att förmana galaterna att inte gå in under lagens slavok: ”Driv ut slavinnan och hennes son” (4:30; 1 Mos 21:10). ”Vi är inte barn till slavinnan utan till den fria hustrun” (4:31). Kraftigare än så kan det inte sägas. Och så följer motivationen: ”Till denna frihet har Kristus gjort oss fria” (5:1).

Denna centrala sats, en parallell till 3:13: ”Kristus har friköpt oss från lagens förbannelse genom att bli en förbannelse i vårt ställe,” och som intensifierar huvudtemat genom att använda både ett substantiv och ett verb, utgör både avslutning på utläggningen av Hagar och Sara och inledningen till fortsättningen där Paulus konkretiserar vad det är som står på spel. Det handlar om omskärelsen. Någon (5:7) eller några har börjat predika omskärelse för hedningarna och rönt ett stort genomslag (5:9). Tydligt har stridigheter uppstått och församlingarna präglas inte längre av en ömsesidig kärlek (5:15). Fokuseringen på omskärelsen, något yttre, har lett till att det budord som sammanfattar hela lagen, kärleken till nästan (5:14), inte längre uppfylls. Det är som Paulus säger: i er strävan att hålla lagen har ni blivit lagöverträdare! Ni har silat myggorna, men svalt kamelen! Det ger Paulus anledning att fördjupa innebörden av friheten *från* och samtidigt tala om ett friheten *till*.

Frihet från och frihet till

”Ni är kallade till frihet, bröder. Låt bara inte den friheten ge köttet något tillfälle, utan tjäna varandra i kärlek” (5:13). Paulus sätter fingret på det verkliga problemet. Problemet är inte, som en del av galaterna börjat argumentera för, yttre stadgar utan köttets gärningar, det vill säga de gärningar människan av naturen gör, det ”köttet” står efter

”Ni är kallade till frihet, bröder. Låt bara inte den friheten ge köttet något tillfälle, utan tjäna varandra i kärlek”

GAL 5:13

att göra. Paulus poäng är att människan av naturen inte är fri; hon är slav under köttets gärningar. I ett briljant drag kontrasterar Paulus dessa *gärningar* med de *frukter* som följer på att man genom tron fått Anden (5:19–23). Paulus knyter här naturligtvis tillbaka till det han tidigare retoriskt frågat adressaterna om: Tog ni emot Anden genom att hålla lagen eller att lyssna i tro (3:2)? Den som rättfärdigförklarad leds av Anden (3:5–14), befriad från lagens krav (5:18), är fri att älska nästan genom de frukter Anden ger. Befriad från slavtjänsten under lagen, under avgudarna, under köttet, är en kristen fri till något – till att tjäna och göra gott mot alla människor och *främst* mot dem som delar tron (6:10). Det saknas inte uppgifter för den som är befriad från lagens krav. Det kristna livet fylls med nya uppgifter. Bär varandras bördor, förmanar Paulus, så uppfyller ni Kristi lag (6:2). Att vara kallade till frihet innebär inte en egocentrisk frihet, inte en frihet utan gränser, utan en frihet till att tjäna

varandra i kärlek (5:13). Med uttrycket Kristi lag avser Paulus troligen Mose lag såsom den är när den ligger i Kristi händer. Den kräver inte omskärelse. Men väl en ömsesidig nästantjänst sammanfattad i budet: ”Du ska älska din nästa som dig själv” (5:14).

Paradoxen är inte uppenbar för den som läser Galaterbrevet i översättning men Paulus använder det verb som har samma rot som ordet slav (*douleuå*) för att beskriva nästantjänsten (5:13). Befriad från allt annat slaveri är en kristen kallad till att vara medmänniskans slav. *Guds barn, men nästans slav!* Paulus beskrev den paradoxen långt innan Luther formulerade den år 1520.

1. Det lär ha varit detta ord som inspirerade Luther att ändra sitt efternamn från Luder till Luther!
2. Frihet (2:4; 5:1, 13x2); fri (3:28; 4:22, 23, 26, 30, 31); göra fri (5:1).
3. Olikteterna mellan mötena som beskrivs i Gal 2 resp. Apg 15 är fler än likheterna. Till exempel, i Gal 2 talar Paulus om sin andra resa till Jerusalem, medan Apg 15

- är Paulus tredje resa. Paulus säger att han for upp på grund av en uppenbarelse i Gal 2 vilket stämmer bättre med Apg 11:28–30 än 15:1–2.
4. Det är oklart när Paulus slutar återge vad han sade till Petrus. Men åtminstone verserna 15–16 tillhör anförandet han höll i Antiokia. Det är fullt möjligt att Paulus återger ur talet ända till slutet av kapitel 2.